

Handleiding

voor docenten

Een geschiedenis
vol nattigheid
voortgezet onderwijs

de oude
hollandse
waterlinie

Inhoudsopgave

pagina 3	Voorwoord
4	Oude Hollandse Waterlinie: leuk project in de klas en daarbuiten
5	Kaart: De Hollandse Waterlinies en de Stelling van Amsterdam
6	Over de Oude Hollandse Waterlinie
7	De lessen
11	Aansluiting onderwijsprogramma
12	Erfgoedinstellingen om te bezoeken
13	Begrippenlijst
14	Websites, colofon en verdere info

Voorwoord

Water: onze vijand én bondgenoot

Nederland is door zijn dijken, weteringen, sluizen, droogmakerijen, Zuiderzeewerken en Deltawerken wereldberoemd. Wij voer(d)en voortdurend strijd tegen het water, maar soms ook mét het water. In 1573 had Willem de Zwijger de kracht van water als wapen ontdekt. Door het land rond Alkmaar op ingenieuze wijze onder water te zetten (te inunderen), hield hij de Spanjaarden buiten de deur. Deze techniek is ook later herhaaldelijk ingezet als succesvol verdedigingsmiddel tegen de vijand. Bekende voorbeelden van deze waterlinies zijn de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Stelling van Amsterdam en de Grebbelinie. Forten, bunkers en andere verdedigingswerken markeren nog steeds hun oorspronkelijke locatie.

De Oude Hollandse Waterlinie is echter minder bekend. Negen vestingsteden markeren deze linie nog steeds, als een parelketting in het landschap. Met name de stadjes Gorinchem, Schoonhoven en Nieuwpoort zijn nog duidelijk als militaire vesting herkenbaar. De Wieckerschans bij Bodegraven is het enige bewaarde fort van deze waterlinie.

Ze vormden de Oude Hollandse Waterlinie in het Rampjaar 1672. Na de inval op 12 juni door 120.000 Franse soldaten, zetten we in allerijl een strook land onder water tussen het huidige IJmeer en de Biesbosch. Zo konden we op het nippertje voorkomen dat het oprukkende Franse leger ook Holland veroverde. De Oude Hollandse Waterlinie vormt daarom een bijzondere nalatenschap die de loop van onze vaderlandse geschiedenis voor een belangrijk deel heeft bepaald.

De provincie Zuid-Holland vindt het belangrijk dat het verhaal van de Oude Hollandse Waterlinie bekend is bij een breed publiek en wordt doorgegeven aan volgende generaties. De linie is een van de zeven provinciale erfgoedlijnen waarop de provincie Zuid-Holland haar cultuurhistorisch beleid richt.

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/oude-hollandse-waterlinie

We stelden rond deze erfgoedlijn een lespakket samen, dat nu voor u ligt. We nodigen u van harte uit om uw leerlingen te laten kennismaken met de boeiende geschiedenis van de Oude Hollandse Waterlinie.

Rik Janssen
Gedeputeerde Milieu, Water, Vervoer over water,
Erfgoed en Cultuur
Provincie Zuid-Holland

Oude Hollandse Waterlinie: boeiend project in en buiten de klas

Het project 'Oude Hollandse Waterlinie' is een onderwijsproject van het Erfgoedhuis Zuid-Holland. Het doel van het project is leerlingen van het voortgezet onderwijs kennis te laten maken met de bijzondere geschiedenis van de Oude Hollandse Waterlinie in Zuid-Holland.

Dit project bestaat uit een digitale presentatie met alle benodigde informatie. Centraal staan kant-en-klare onderzoeksopdrachten voor leerlingen over de Oude Hollandse Waterlinie. De opdrachten zijn praktisch, volgens onderwijskundige principes opgezet en zorgen voor een volwaardig leerproces. De inhoud is nauwkeurig afgestemd op de inhoud van het onderwijsprogramma. U kunt de lessen op ieder gewenst tijdstip in het schooljaar geven en eenvoudig aanpassen aan de door u gewenste manier van lesgeven, het niveau van de leerlingen en de onderwerpen die u graag wilt behandelen.

Keuze

U hoeft niet alle opdrachten met uw leerlingen uit te voeren: u kiest zelf of u voor de buitenopdracht een stad of een vesting bezoekt, en de leerlingen maken dan alleen die opdrachten. (Zie ook de uitleg van de lesopzet op pagina 7 en de lesinhoud op pagina 8, 9 en 10.)

Doelgroep

Het onderwijsprogramma is bedoeld voor een nieuwe generatie inwoners van Zuid-Holland. De opdrachten zijn gericht op leerlingen van 12 tot 18 jaar in het voortgezet onderwijs.

De bijbehorende handleiding is bedoeld voor alle docenten van scholen in Zuid-Holland die hun leerlingen willen laten kennis maken met het grote water- en verdedigingswerk uit de Gouden Eeuw en hiermee de Oude Hollandse Waterlinie op de kaart willen zetten. Speciaal voor scholen in en rondom de vestingsteden Schoonhoven, Nieuwpoort en Gorinchem zijn locatiegebonden opdrachten ontwikkeld,

waarmee leerlingen in hun eigen omgeving aan de slag kunnen. Het onderwerp en de opzet van de onderzoeksopdrachten lenen zich voor een brede doelgroep. De lesopzet en de opdrachten laten ruimte om het zelf verder in te richten en aan te vullen.

Via de izi.TRAVEL app in de Google Play store of App Store vindt u ook de Waterlinie Quest, een spel om in groepsverband op locatie uit te voeren.

Leerdoelen

De leerling leert:

- dat de Oude Hollandse Waterlinie een nalatenschap is uit de Gouden Eeuw en dat dit water- en verdedigingswerk van beslissende betekenis is geweest voor het voortbestaan van ons land;
- dat deze nalatenschap nog steeds terug te vinden is in Zuid-Hollandse vestingsteden en verdedigingswerken, en op bijzondere plekken in het landschap;
- hoe dit water- en verdedigingswerk in elkaar zit;
- algemene vaardigheden ontwikkelen: actief historisch denken, onderzoeken en samenwerken, en
- historische bronnen te gebruiken voor de beeldvorming van de tijd van regenten en vorsten en daarbij hun eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

De onderwerpen in dit lespakket

sluiten aan bij de kerndoelen: het leven in de Gouden Eeuw, het Rampjaar, de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden, begrippen uit de vestingbouwkunde, inundatie, polders, dijken, sluisen, water als bondgenoot, waterbeheer, militaire verdedigingswerken, cultuurhistorie van de eigen omgeving en erfgoed.

De Hollandse Waterlinies en de Stelling van Amsterdam

Over de Oude Hollandse Waterlinie

De Oude Hollandse Waterlinie is een erfenis, uit een belangrijke periode van onze geschiedenis, de Gouden Eeuw. De Oude Hollandse Waterlinie is een groot ingenieus water- en verdedigingswerk uit de zeventiende eeuw. Achter deze waterlinie hield het leger van de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden stand in 1672-1673 tegen een van de sterkste legers in Europa. Het strijdtoneel van een grote Europese oorlog die alles te maken had met de vooraanstaande rol en verworven rijkdom van de Republiek. Een periode van beslissende betekenis voor het voortbestaan van ons land. Sporen van deze beroemde waterlinie zijn nog steeds terug te vinden in het prachtige open landschap en in de Zuid-Hollandse vestingsteden Gorinchem, Schoonhoven en Nieuwpoort.

We verwijzen voor achtergrondinformatie graag naar de digitale presentatie.

TIP

print voor uw leerlingen uit de digitale presentatie de kaart #2 op dia 7 uit en de Begrippenlijst achterin deze handleiding op p13.

Hierbij hebben we voor u de volgende inhoudelijke notities:

– Dit onderwijsprogramma richt zich op de **Oude Hollandse Waterlinie**. Deze linie was vooral in het rampjaar 1672 van grote betekenis, in de Gouden Eeuw. Later is een **Nieuwe Hollandse Waterlinie** aangelegd.

– De Oude Hollandse Waterlinie heeft bestaan van 1672 tot 1816. In de tekst voor de leerlingen richt de uitleg over de Oude Hollandse Waterlinie zich vooral op de jaren 1672-1673. Een belangrijke periode omdat de Oude Hollandse Waterlinie toen van beslissende betekenis is geweest voor het voortbestaan van ons land. In de maanden juni en juli van 1672 werd tussen de Biesbosch en de Zuiderzee een waterlinie aangelegd op de grens van de provincie Holland met Gelderland en Utrecht. Tot de aftocht van de vijand in november 1673 speelden

zich in het gebied van de waterlinie spannende en dramatische oorlogstaferelen af.

– De Oude Hollandse Waterlinie bestrijkt dus een groter gebied dan Zuid-Holland. In dit onderwijsprogramma is gekozen voor drie Zuid-Hollandse vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie: **Gorinchem, Schoonhoven** en **Nieuwpoort**. In deze vestingsteden zijn nog diverse verdedigingsonderdelen uit de tijd van de Oude Hollandse Waterlinie bewaard gebleven. Tevens zijn voor deze drie steden wandelroutes ontwikkeld door o.a. Stichting Het Groene Hart die een mooie basis vormen voor de buitenles en de bijbehorende opdrachten.

– In Zuid-Holland bestond de linie naast de drie genoemde vestingsteden ook uit andere verdedigingswerken en uit verschillende inundatiegebieden met sluizen voor het inlaten van water en kades om het instromende water te keren en vast te houden. Daarom wordt in dit onderwijsprogramma ook aandacht besteed aan Fort Wierickerschans, de Prinsendijk (een zwaar versterkte keerkade in 1672-1673) en de Koeneschans.

Meer informatie is te vinden op :

- www.ontdekdewaterlinie.nl
- www.hollandsewaterlinie.nl
- www.coehoorn.nl

De lessen

de oude
hollandse
waterlinie

Er zijn zes opdrachten waarmee de leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen. U bepaalt met welke opdracht zij gaan werken.

Drie van de opdrachten richten zich op Zuid-Hollandse vestingsteden langs de Oude Hollandse Waterlinie: **Gorinchem, Schoonhoven, Nieuwpoort**. Leerlingen voeren een deel van de opdracht op een van deze locaties uit. De andere drie opdrachten gaan over het Fort Wierickerschans, de Prinsendijk en de Koeneschans. Voor deze opdrachten gaan de leerlingen niet naar de locatie: ze kunnen deze in het klaslokaal uitvoeren.

De opdrachten zijn zodanig opgezet, dat

- leerlingen stapsgewijs toewerken naar een concreet eindproduct, dat u kunt beoordelen;
- zij de leerlingen aanzetten tot historisch redeneren, zonder de toekomst uit het oog te verliezen;
- de leerlingen eenvoudige stappen van een onderzoek doorlopen: zij beantwoorden een onderzoeksvraag door de verzameling en verwerking van gegevens, en de presentatie;
- u desgewenst de opdracht kunt aanpassen en uitbreiden;
- de opdrachten in de onderbouw te gebruiken zijn als basis voor de inrichting van drie lessen over de Oude Hollandse Waterlinie. In de bovenbouw vormen zij de basis voor de praktische opdrachten en het profielwerkstuk, en
- leerlingen de drie stappen van een effectief leerproces doorlopen:

Stap 1 Alarm! De vijand komt!

Activering van de voorkennis

Stap 2 Maak je klaar voor de strijd!

Beleving van het erfgoed

Stap 3 Tataratááá – aanvallen!

Reflectie op wat geleerd en beleefd is.

Lesopzet

De algemene lesopzet omvat drie lessen. Hierin staat het werken met de opdracht centraal. De opzet kan worden toegepast voor iedere opdracht.

De basis vormt de beproefde drie-lessen-structuur waarin een volwaardig leerproces wordt gerealiseerd.

Het Erfgoedhuis Zuid-Holland hanteert deze onderwijskundige lesopzet bij alle erfgoededucatieprojecten. Het staat garant voor een goed voorbereide en systematische overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes over ons gezamenlijk erfgoed.

Onderwijs over erfgoed versterkt het leerproces. Daarom is het belangrijk te zorgen voor een volwaardig leerproces waarbij aandacht wordt besteed aan het **activeren van de voorkennis, het beleven en de reflectie**. Deze drie elementen vormen de vaste didactische structuur voor lessen over het erfgoed.

Kennis is hierbij het startpunt voor een zinvolle beleving van het erfgoed. Met een gedegen voorbereiding in de eerste les wordt de voorkennis geactiveerd (**introdutctieles**).

Tijdens de beleving op locatie in de tweede les (**belevingsles**) komen leerlingen in aanraking met het authentieke erfgoed. Deze tweede les kan meer tijd in beslag nemen wanneer u kiest voor het locatiebezoek. Reken op een blokkur of dagdeel, afhankelijk van de lesonderdelen die u gaat uitvoeren. Vervolgens zorgen ordening en samenvatting in de derde les (**reflectieles**) op school voor het daadwerkelijke leereffect.

De lessen

De lessen

- Plan drie lessen in uw programma.
- Kies één van de zes opdrachten als uitgangspunt voor uw drie lessen.
- Bekijk uw methode. Welke lesstof sluit aan of wordt eventueel vervangen door de inhoud van de gekozen opdracht of het thema?
- Bepaal welke aanvullende lesactiviteiten eventueel nodig zijn.
- Print/kopieer voldoende exemplaren van de opdrachten.

TIP

Er is een clip van 2 minuten met uitleg over de Oude Hollandse Waterlinie. Bekijk deze klassikaal: Clip 'Water als wapen: Fort Wierickerschans en de oude Hollandse Waterlinie'

<https://www.youtube.com/watch?v=VwYs2H8NRjU>

Les 1. Introductie: Voorwaarts mars!

Laat leerlingen in deze les werken aan het eerste deel van de opdracht: **Voorwaarts mars!**

Bepaal welke voorkennis nodig is voor het onderwerp dat u gaat behandelen. Hoe zorgt u voor verwondering en nieuwsgierigheid?

Inventariseer wat uw leerlingen al weten over de Oude Hollandse Waterlinie. Wat valt op aan de linie in hun eigen omgeving? Wat weten ze van de historie?

Presenteer de Digitale Presentatie, of laat de leerlingen er zelf mee aan de slag gaan.

Behandel de informatie uit de tekst 'Over de Oude Hollandse Waterlinie' van pagina 6.

Benadruk daarbij:

- de ontstaansgeschiedenis van de Oude Hollandse Waterlinie.
- hoe dit verdedigingssysteem werkt: land onder water zetten.
- de begrippen inundatie en inundatiegebieden.
- dat de Oude Hollandse Waterlinie de basis is geweest voor andere verdedigingslijnen in Nederland.
- dat de kern van deze waterlinie de uitgestrekte inundatiegebieden zijn: met water uit de grote rivieren en uit de Zuiderzee werd een groot gebied van circa 80 kilometer lengte (in rechte lijn gemeten) onder water gezet. De breedte van deze strook wisselde van een paar kilometer tot enkele tientallen kilometers.
- dat een van de kenmerken van de Oude Hollandse Waterlinie de onzichtbaarheid is: de verdedigingslinie ligt voor buitenstaanders niet zichtbaar in het landschap. Daardoor is de linie vandaag de dag lastig te markeren.
- welke delen van de Oude Hollandse Waterlinie in Zuid-Holland nu nog steeds terug te vinden zijn ter plaatse van: Fort Wierickerschans, de Prinsendijk, de Koeneschans, de vestingsteden Gorinchem, Schoonhoven en Nieuwpoort. (Overige vestingsteden van de Oude Hollandse Waterlinie zijn: Naarden, Muiden, Weesp, Woerden, Oudewater en Woudrichem.) Denk ook bijvoorbeeld aan de zgn. Franse Kade: nu alleen nog maar een weg, maar vroeger vroeger een waterkering voor de Oude Hollandse Waterlinie.

Introduceer het begrip 'erfgoed': tastbare sporen uit het verleden. Sporen die laten zien hoe mensen vroeger leefden, woonden, werkten en soms oorlog voerden. We zijn er zuinig op en willen het bewaren voor later.

TIP

Plan tijd in zodat leerlingen de gevraagde informatie kunnen opzoeken. Zorg voor voldoende computers/laptops/tablets of gebruik het digi-bord. Bekijk welke vragen de leerlingen als huiswerk mee kunnen krijgen.

Hoe haakt u aan bij de actualiteit? Welke onderwerpen die horen bij de Oude Hollandse Waterlinie hebben onlangs het nieuws nog gehaald?

Bespreek de canon van Zuid-Holland. Dit project sluit in ieder geval aan bij het venster: Fort Wierickerschans en de Oude Hollandse Waterlinie.

<http://www.regiocanons.nl/zuid-holland/zuid-holland/oude-hollandse-waterlinie-en-fort-wierickerschans>

De lessen

Les 2. Betrek uw post!

Laat leerlingen in deze les werken aan het tweede deel van de opdracht: **Betrek uw post!**

De opdrachten over Fort Wierickerschans, de Prinsendijk en de Koeneschans worden in de klas uitgevoerd. Leerlingen doen een beeldonderzoek naar deze elementen van de Oude Hollandse Waterlinie. Eventueel kunt u nog een fietstocht plannen: www.geschiedenisvanzuidholland.nl/eropuit/fietsen-langs-de-waterlinie

De opdrachten over Gorinchem, Schoonhoven en Nieuwpoort worden op locatie uitgevoerd. De leerlingen kunnen daarbij als basis bestaande wandelingen gebruiken:

www.ontdekdewaterlinie.nl/ommetje-gorinchem
www.ontdekdewaterlinie.nl/ommetje-schoonhoven
www.ontdekdewaterlinie.nl/ommetje-nieuwpoort

App

In de izi.TRAVEL app is een 'belevingsapp' beschikbaar voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Leerlingen kunnen dan met een smartfoon een route lopen door een van de Oude Hollandse Waterliniesteden. De app bevat naast verhalen en feiten ook wedstrijd/quiz-achtige opdrachten en is ook geschikt voor gebruik door andere groepen. Zoek in de izi.TRAVEL app naar Waterlinie Quest voor de mogelijkheden. De izi.TRAVEL app vind je in de Google Play store of App Store van Apple.

Het spel kan gespeeld worden in groepen die tegen elkaar strijden en strategische beslissingen moeten nemen. Wie het eerst de verborgen geocache gevonden heeft, heeft gewonnen.

Als het nodig is om de leerlingen te verdelen in groepen, zorg dan eventueel voor voldoende begeleiders.

Zorg dat uw leerlingen de opdrachten bij zich hebben. Gerichte opdrachten sturen de beleving. Neem een mobiele telefoon mee waarmee een gewone foto of selfie gemaakt kan worden.

de oude
hollandse
waterlinie

De lessen

Les 3. Reflectieles: Ten Aanval!

Laat leerlingen in deze les werken aan het derde deel van de opdracht: **Ten Aanval!**

- Stel altijd de reflectie-vraag: wat heb jij geleerd in deze lessen?
- Laat de leerlingen een digitale presentatie maken en aan elkaar presenteren.
- Bedenk hoe u de resultaten en producten gaat beoordelen en stel beoordelingscriteria op. Let bij uw beoordeling niet alleen op de juiste antwoorden, maar ook op het product, de argumenten, de motivatie, de samenwerking en de werkhouding.
- Besteed aandacht aan het historisch redeneren. De ontwikkeling van een historische redenering telt zes componenten:
 - 1 stellen van historische vragen
 - 2 het gebruik van bronnen
 - 3 het plaatsen in de context
 - 4 de argumentatie
 - 5 het gebruik van historische begrippen
 - 6 het gebruik van structuurbegrippen.

Zie: Het vermogen tot historisch redeneren: onderliggende kennis, vaardigheden en inzichten. C. van Boxtel en J. van Drie. In: Hermes 12 (43), 2008).

- Het ontwikkelen van cultureel bewustzijn stimuleert u in de lessen door aandacht te besteden aan het onderscheid tussen: wat bindt ons en wat onderscheidt ons? Vertel de leerlingen ook dat hoe we kijken naar dingen, bepaald wordt door waar je geboren bent en leeft. Vraag aan leerlingen of zij zelf voorbeelden hiervan hebben. Wat is typisch voor het gebied langs en rond de Oude Hollandse Waterlinie?
Op welke manier kun je zelf een bijdrage leveren aan het behoud van het erfgoed langs de Oude Hollandse Waterlinie?

TIP

Zorg ook dat bij de reflectieles de kaart #2 van dia 7 in de digitale presentatie van de Oude Hollandse Waterlinie en de begrippenlijst van pagina 13 in deze handleiding beschikbaar zijn voor de leerlingen!

Aansluiting onderwijs- programma

De onderwerpen die bij de Oude Hollandse Waterlinie horen zijn: het leven in de Gouden Eeuw, Rampjaar, de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden, begrippen uit de vestingbouwkunde, inundatie, polders, dijken, sluisen, water als bondgenoot, waterbeheer, militaire verdedigingswerken, cultuurhistorie van de eigen omgeving en erfgoed.

Deze onderwerpen sluiten aan bij de kerndoelen onderbouw, de eindtermen geschiedenis, de Canon van Zuid-Holland en geven inhoud aan de kenmerkende aspecten van het Tijdvak Tijd van Regenten en Vorsten (1600-1700).

SUGGESTIE 1

Maak een vakoverstijgend project

De opdrachten lenen zich ook uitstekend voor vakoverstijgende projecten op school. U kunt kiezen voor één onderwerp of onderwerpen verdelen over meerdere leerjaren en klassen. Welke vakken sluiten aan? Benader collega's en bespreek hoe u samen de opdracht voor de leerlingen vakoverstijgend kunt aanpakken.

- **Wiskunde:** aandacht voor de mathematische nauwkeurigheid van de vestingbouwkunde.
- **Aardrijkskunde:** aandacht voor de loop van rivieren, voor polders en dijken en het werk van de Waterschappen (Hoogheemraadschappen) die vanaf de 13de eeuw een belangrijke rol hadden voor de waterhuishouding. Zij waren belangrijk bij het instellen van de Oude Hollandse Waterlinie.
- **Kunstzinnige vorming:** aandacht voor de architectuur van de verdedigingsonderdelen en re-enactment van de strijd langs de linie.
- **Techniek:** aandacht voor de techniek van inundatie, de werking van de sluisen.

SUGGESTIE 2

Onderzoek mogelijkheid schooloverstijgend project

Zoek samenwerking met andere scholen langs de linie. Bespreek hoe u (digitaal) kunt samenwerken. Maak bijvoorbeeld een forum of Facebook-pagina en deel uw ervaringen, succesverhalen en inspiratie. Doe er uw voordeel mee. Laat leerlingen onderling uitwisselen.

SUGGESTIE 3

Organiseer een themaweek

- Onderwerpen voor een themaweek rondom deze leerlijn kunnen zijn: lokale geschiedenis, leven in de Gouden Eeuw, water als vijand en bondgenoot.
- Plan tijdens deze thema- of activiteitenweek een bezoek aan een lokale erfgoedinstelling (zie bijlage). Neem contact op en maak afspraken.
- Organiseer een afsluitende avond op school voor ouders met presentaties en een tentoonstelling van alle resultaten en producten.

Input voor profielwerkstukken

- De opdrachten voor de bovenbouw zijn ook geschikt voor leerlingen als (oriëntatie op hun) profielwerkstuk. Iedere opdracht sluit af met het formuleren van een onderzoeksvraag.
- Breng de onderwerpen onder de aandacht bij de leerlingen en laat hen de mogelijkheden zien voor onderzoek. Betrek de lokale erfgoedinstellingen erbij.
- Informeer bij de erfgoedinstellingen naar de mogelijkheid voor begeleiding van leerlingen bij hun profielwerkstuk.

Erfgoedinstellingen om te bezoeken

past het in het schema van de school, dan is een bezoek aan Fort Wierickerschans of een stadswandeling met de groep met een gids door één van de Zuid-Hollandse steden van de Oude Hollandse Waterlinie (met bezoek aan een museum) een leuke extra activiteit die nog meer verdieping geeft.

FORT WIERICKERSCHANS

Weijpoort 4, Nieuwerbrug (parkeren). Openingstijden: ma t/m vr vrij toegankelijk tussen 9.00 en 16.00 uur. Schoolbezoek: 0172 – 611 366, info@fortwierickerschans.nl

ZILVERMUSEUM SCHOONHOVEN

Maak je eigen identificatieplaatje! Kosten: €4,- per leerling, inclusief materiaal. Openingstijden: di t/m za van 11.00 tot 17.00 uur en zo van 12.00 tot 17.00 uur. Schoolbezoek: reservering@zilvermuseum.nl o.v.v. 'Museumles OHW'. Contactpersoon: Arjenne Bouwknecht

GIDSEN OP LOCATIE MAKEN

HET VERHAAL NOG BEELDENDER!

Nieuwpoort

De Historische Kring Nieuwpoort verzorgt stadswandelingen, ook in historische kledij, en rondleidingen door Museum Het Stadhuis. Neem contact op met Marian van Drenth: 0184 – 602 410 of museum@histkringnieuwpoort.nl

Schoonhoven

De Historische Vereniging Schoonhoven organiseert samen met Stichting Stadswandeling Schoonhoven vestingwandelingen. Kijk op: stadswandelingschoonhoven.nl

Gorinchem

Kijk op: vestinggorinchem.wordpress.com

SPEEL DE WATERLINIE QUEST!

Ontdek het geheim van de Waterlinie. Via de **izi.TRAVEL** website en app kun je de Waterlinie Quest spelen. Je moet slim nadenken met je team om de stad te verdedigen tegen de Fransen. Hoe pak jij het aan, houd je droge voeten en is iedereen tevreden? Download de app via de Appstore of Google Play **IZI.TRAVEL/NL**

Begrippenlijst

Arsenaal Bewaarplaats van oorlogsbenodigdheden voor land- of zeemacht.

Acces Toegang of doorgang. In de Oude Hollandse Waterlinie waren dit de hoger gelegen delen in het landschap, zoals rivierdijken en polderkaden; op deze plekken werden verdedigingswerken gebouwd om de linie te verdedigen.

Bastion of bolwerk Een uitbouw in een vestingwal.

Beer en monnik Een gemetselde dam in een verdedigingsgracht tussen het binnen- en buitenwater, van onder breed en van boven heel smal: aan de bovenzijde vaak voorzien van (een) opstaande hindernis(sen), bekend als 'monnik(en)'.

Courtine vestingwal tussen twee bastions.

Dijk, kade Een dijk is een opgeworpen aarden wal (vaak met een stenen glooiing en gewoonlijk met gras begroeid) die dienst doet als waterkering langs of rondom een water. Een dijk is hoger en zwaarder uitgevoerd dan een kade.

Dijkpost Klein eenvoudig verdedigingswerk op een dijk.

Fort Aan alle zijden verdedigbaar bouwwerk met een goed uitzicht over de omgeving; in waterrijke gebieden omringd door een zogenaamde natte gracht.

Gracht Gegraven water rond een vestingwerk; in het lage waterliniegebied een breed en ondiep water.

Erfgoed De Oude Hollandse Waterlinie is erfgoed omdat dit verdedigingswerk ons iets vertelt over de geschiedenis van Nederland. Het ingenieuze systeem van de waterlinie (inundatie) is zo bijzonder dat we het willen bewaren voor latere generaties. Het (inundatie)landschap, de vestingsteden, de forten en/of schansen zijn nog zichtbare sporen van deze waterlinie.

Inundatie Het opzettelijk onder water zetten van een gebied voor militaire doeleinden. Het water was te diep om doorheen te lopen en te ondiep om er te kunnen varen.

Oude Hollandse Waterlinie Een verdedigingslinie vanaf de grote rivieren bij Gorinchem tot aan de Zuiderzee bij Muiden: deze linie bestaat uit aaneengesloten inundatiegebieden tussen rivier- en zeedijken, polder- en inundatiekaden, met (inundatie)sluizen en (dijk)posten, forten, schansen en vestingsteden. Bedoeld om een vijand vanuit het oosten tegen te houden.

Polder Laag gelegen gebied dat met kaden of dijken is omgeven en waarin men de waterstand kan beheersen.

Ravelijn Onderdeel van een vestingwerk, tussen twee bastions in de vestinggracht gelegen drie- of vierhoekig eilandje.

Regenten van Holland Bestuurders van Holland (nu provincie Zuid-Holland en Noord-Holland) die in 1672 besloten een waterlinie in werking te stellen ter verdediging tegen een groot Frans leger.

Schans Een eenvoudig (en gewoonlijk aarden) verdedigingswerk in het veld.

Sluis Kunstwerk in een kade of dijk met beweegbare deuren of schuiven om water en/of schepen door te laten.

Uitlegger Plat scheepje met bewapening, speciaal voor varen in het ondiepe water van de Waterlinie.

Verdedigingswerk Een fort, schans, stadswal of ander bouwwerk om weerstand te kunnen bieden aan een aanval van een vijand.

Vesting Versterkte stad of legerplaats met grachten, wallen, muren, militaire gebouwen en bewapende legereenheden.

Wal Aarden ophoging in de vorm van een dijk rond een stad of verdedigingswerk.

Websites, colofon en verdere info

Websites

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/oude-hollandse-waterlinie
www.hollandsewaterlinie.nl
www.wikipedia.nl
www.cultureelerfgoed.nl
www.forten.nl
www.fortenmaand.nl
www.coehoorn.nl
www.vestingsteden.nl
www.groenehart.info

Meer informatie

Wilt u meer lezen over verantwoorde onderwijskundige erfgoedlessen, bestel dan 'Theoretisch kader voor erfgoededucatie' bij het Erfgoedhuis Zuid-Holland of www.zeemanderegt.nl.

Dit project is onderdeel van de erfgoedlijn 'Oude Hollandse Waterlinie'. Het is een van de zeven erfgoedlijnen waar de Provincie Zuid-Holland haar cultuurhistorisch beleid op richt.

www.geschiedenisvanzuidholland.nl/oude-hollandse-waterlinie

colofon

Erfgoedlijnen

De provincie Zuid-Holland vindt kennis over en beleving van het erfgoed van onze provincie heel belangrijk en stimuleert inspirerende projecten waarbij geschiedenis wordt beleefd. In de komende jaren staan daarom 7 cultuurhistorisch interessante en rijke regio's centraal, ook wel erfgoedlijnen geheten. De Oude Hollandse Waterlinie is daar één van.

projectcoördinatie Erfgoedhuis Zuid-Holland, Afdeling Erfgoededucatie:
Evelien Masselink en Marc Laman

advies, tekst en beeld Harm Hoogendoorn, DeltahistoriaHH, Wageningen

beeld Stichting Groene Hart (algemeen), diezijvaardig (voorzijde), Erfgoedhuis Zuid-Holland

didactische opzet, docentenhandleiding en onderzoeksopdrachten:

Zeeman & de Regt Onderwijskundigen, Oss/Hengelo, www.zeemanderegt.nl

ontwerp en opmaak diezijvaardig – Martine Eyzenga, Utrecht

© Erfgoedhuis Zuid-Holland, herziene versie maart 2017

Dit project werd financieel mogelijk gemaakt door de Provincie Zuid-Holland.

ERFgoedhuis · ZH